

Gåta: När är detta foto taget?

Den här bilden från G. Strandgatan i Lysekil finns publiceiad bl. a. i *Kjell Hjern: Väst kustsommar* och i *Knuth Hansson: LYSEKIL Skepparsamhället som blev industristad*. Båda uppger, att bilden tagits av Carl Cur inan år 1866, men Hansson är något tveksam.

Så långt var allt gott och väl. Men 1987 nämnde Olof Christborn för mig, att han anser bilden vara tagen i början av 1890-talet av hans morfar, den kände lysekilsfotografen M. Jacobson, flickan längst ut till vänster — den enda, som tittar bort från kameran — anser han vara fotografens dotter Anna Jacobson, född 1881 och mor till Olof Christborn. Övriga personer är okända. — Därmed gav han mig verkligen en nöt att knäcka.

Är kortet taget 1866 eller c:a 1893? Jag har inte lyckats lösa gåtan, men jag lutar åt den senare tidpunkten. Jag resonerar på följande sätt.

Bebyggelsen i denna stadsdelen har inte ändrats mycket genom tiderna. Det är lätt att se, var bilden är tagen. Det ljusmålade huset till höger är nuvarande G. Strandgatan 12. År 1866 betecknades huset nr 80 och 1893 hade det adressen G. Strandgatan 66. Det finns en nummerplåt över dörren, men retfullt nog är det stört omöjligt att se siffrorna. Stentrappan är nu borttagen, och ingången flyttad till gaveln åt gatan. — Alla husen man ser är gamla. Gatan stensattes med kullersten dels 1830 och dels 1872. Såvitt jag förstår, bör både husen och gatu-beläggningen ha sett ut på ungefär samma sätt såväl 1866 som 1893. Detta ger alltså ingen hållhake för datering. Däremot kan följande detaljer ge något:

1: Flickan till vänster har en mössa med rund tofs. Den ser ut som en skotsk mössa. Åtminstone 7 av barnen på bilden har sådana mössor. Jag frågade Helge Backman (född 1898, död 1990), om han visste något om dessa mössor. Han sade, att de inte varit vanliga i hans tid, men att han hört, att de kallades *Shetlandsmössor*. Han kunde heller inte namnge någon av personerna. — Jag har förfrågat mig hos Nordiska Muséet i Stockholm och hos Bohusläns Museum i Uddevalla, men de kan inte säga, när sådana mössor var populära här på kusten. —

(Flickan till vänster = Bilden nedan)

Här intill visar vi ett utsnitt ur ett skolkort från c:a 1893- 94. Två flickor har sådana mössor. Anna Jacobson är flickan närmast lärarinnan. Övriga personer okända även på denna bild. — Det kan också nämnas, att i *faksimilutgåvan* 1979 av *A. E. Holmberg: Bohusläns Historia och Beskrifning* finns i del 1 ett självporträtt av G. H. Brusewitz utfört 1878, där han bär just en sådan mössa.

2: Några av männen och gossarna bär s. k. *Vegamössor*. Jag skulle tro, att de blev populära, sedan Nordenskiöld och Palander gjort nordostpassagen med Vega 1878-80. Såvitt jag vet, använde karlar tidigare hatt eller sydväst. Exempel på sådant finns också i bilden.

3: Huset till höger är målat med ljus oljefärg, det har en hängränna och stuprör av plåt och det har en fotogenlykta på väggen. — Enligt en tidningsnotis 1880 fanns det då bara tre lyktor i samhället, alla i Nya Köpingen. I september 1882 beslutade kommunalstämman, att 40 fotogenlyktor skulle sättas upp, dels på väggar dels på stolpar. Mellan raderna kan man läsa i protokollens paragrafer, alt det har funnits en lista över lyktornas placering, men jag har inte kunnat återfinna den varken i kommunalstämmans eller kommunalnämndens arkiv eller i *Bohusläns Tidning, Uddevalla*, som för övrigt noga beskriver ärendet (i Lysekil fanns ingen tidning då). I januari 1883 var lyktorna på plats och räkningen betald. — Plåtrännen på taket tyder också på sent 1800-tal. År 1866 fanns det mig veterligen ingen plåtslagare i Lysekil. — Även den ljusa oljefärgen tyder på sent 1800 tal. men det fanns vitmålade hus långt före 1893. Jag har nämligen ett foto från 1872-73 över norra delen av Gamla Köpingen, där två hus är vitmålade, nämligen de nuvarande nr 28 och nr 30, som då beboddes av redaren Lorentz Källare resp, tullvaktmästaren C. O. Malmberg.

Det ljusa huset till höger på fotot beboddes såväl 1866 som 1893 av lotsåldermannen Carl Robert Lycke och hans hustru Wilhelmina, född Wallin. (Det kanske rent av är hon, "faster Mina", som hon kallades, som har öppnat fönstret på glänt för att bättre kunna följa, vad som hände på gatan.) De ansågs vara tämligen förmögna, och jag har hört sägas av de gamle, att frun i huset ville ha fint omkring sig. Man kan därför inte anse det alldeles uteslutet, att de redan 1866 hade försett sitt hus med såväl ljus oljefärg som plåtrännen och gatlykta, men i synnerhet gatlyktan anser jag talar starkt för tiden efter 1882.

Den, som kan bidra till gåtans lösning är hjärtligt välkommen med en signal på tel. 0523-100 24.

Originalet till fotot finns inte i Vikarvets samlingar enligt uppgift av såväl fornvårdaren Villy Jonsson som Kulturvårdscentrum vid Bohusläns Museum. Däremot finns det i Carl Curmans arkiv i Antikvarisk-Topografiska Arkivet (ATA) vid Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Den enda anteckningen vid kortet där är "Lysekil. Gamla Köpingen". Således tyvärr inget om tiden — och strängt taget inget heller om fotografen, såvitt jag förstår.

Vad gäller frågan om vem, som tagit kortet, nedlägger jag min röst. Det har väl inte heller någon större betydelse. Kanske var de båda skickliga fotograferna Curman och Jacobson rent av ute på en gemensam exkursion? De bör rimligen ha känt varann.

Storebrunn låg omedelbart utanför bildens högerkant. Skada, att den inte kommit med på bilden. Från sin barndom runt 1860 visste Ludvig Pihl att berätta, att en stor sten fanns upplagd vid Store Brunn för att "börsta kläder på" (- klappa sköljvattnet ur tvättkläder). Småpojkar badade från Långebryggan och sprang sedan till Store Brunn och satte sig på den stora stenen att torka. Det är nog den stenen vi ser i bildens högerkant. — Jag minns Store brunn från min barndom på 1930-talet, då den var överklädd med en plåthuv, men stenen har jag inget minne av. Vem minns? Däremot minns jag en gottautomat, som satt på väggen, där stentrappan är på bilden. Det var väl Alma Andersson, som rådde om den.

Väktebrunn hette en annan välkänd brunn i Gamla Köpingen. "Vakt" betydde vikt och/eller våg i det gamla språket och syftade på att brunnen hade vippstång. Den låg på planen framför det Hedbergiska huset, nuvarande G. Strandgatan 23. På det vitt spridda fotot från 1877 över Gamla Köpingen kan man se brunnens vippstång sticka upp över Sandbergs vedbod och avteckna sig mot gaveln till nuvarande G. Strandgatan 30. Jag har aldrig sett denna brunnen i verkligheten. Den försvann nog före min tid. Vem vet när?

Tvärs över gatan löper en rännsten, som ledde regnvatten och spillvatten vidare ned till sjön. På 1930-talet var gatan stensatt med storgatsten. Då fanns ännu dessa "rännstenar på tvären" kvar, men de var täckta av en bräda, som hängde i ett par järnbyglar. Där trivdes flugorna bra! Se bilden på sidan 12 i Knuth Hanssons bok.

Vid trappfoten växer gräs och vilda blommor, innanfönstren är urtagna och ett fönster står på glänt. Fotot är alltså taget under sommarhalvåret. Ett par hus har åspannor, som är fastmurade för att inte stormen ska ta dem. Denna metod kan man se än i dag, inte minst i Sydsverige. Murverket lyser vitt både vid åspannorna och vid trappan och tyder på kalkbruk.

Arvid Sandell